

ANDREI MOLDOVAN (n. 1949, Chiuza, Bistrița-Năsăud)
Istoric și critic literar (Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor)
Președinte al Societății Scriitorilor din Bistrița-Năsăud

Volume publicate:

Coșbuc sau lirismul pragurilor, istorie și critică literară, Editura Clusium, 1997;

Erezii lirice, teorie și critică literară, Editura Limes, 2004;

Aruncarea în haos, publicistică culturală, Editura Arcade, 2004;

Întâmplări literare, istorie și critică literară, Editura Limes, 2005;

Liviu Rebreanu prin el însuși, în colaborare cu Niculae Gheran, Editura Academiei Române, 2008 (volum premiat de Uniunea Scriitorilor din România – Filiala Cluj); ediția a II-a la Casa Cărții de Știință, 2018;

Pretexte, dicționar-antologie de scriitori din Bistrița-Năsăud, ediție alcătuită, îngrijită și prefațată, Editura Eikon, 2008;

Butelia cu oxigen. Consemnări critice, Editura Eikon, 2010;

Măhnirile limbii române, Editura Limes, 2011;

Poeți români de azi. Alte erezii, Editura Casa Cărții de Știință, 2011 (nominalizare la premiile USR-Filiala Cluj);

Coșbuc sau lirismul pragurilor, ediția a II-a revăzută, Editura Eikon, 2012; ediția a III-a: Editura Eikon, 2014, ediția a IV-a, Editura Școala Ardeleană, 2016;

Un Rebreanu hăituit, istorie și critică literară, Editura Tipo Moldova, 2013, premiul Festivalului Național de Literatură Liviu Rebreanu, Bistrița;

Scriitori către Liviu Rebreanu, Editura Academiei Române, 2014, coordonator N. Gheran, colaborator;

Chiuza lui Liviu Rebreanu (în colaborare cu Ioan Pinteș), Bistrița, 2016;

Ephemeride, Editura Limes, 2016 (nominalizare la premiile Filialei Cluj a USR);

Consemnări critice, Editura Cartea Românească, 2017;

Literatură tradițională din Nord, 3 volume, Editura Charmides, 2017;

Scriitori din Bistrița-Năsăud. Dicționar critic cu 55 de parodii și o postfață în versuri de Lucian Perța, Editura Școala Ardeleană, 2018;

Fragmente critice, Editura Charmides, 2019;

Istorie și literatură, Editura Școala Ardeleană, 2019;

„Bulevardul” Niculae Gheran (antologie îngrijită), Editura Școala Ardeleană, 2019; ediția a doua în 2020.

Andrei Moldovan

Mare kalhoz Ephemeride II

LIMES
2020

După ce am mai crescut, dicționarele îmi spuneau că *gaia* este cu adevărat o pasăre, un fel de șoim, ceva mai mic, dar nicidecum înspăimântător. Evident, nu putea să fie pasărea din sudalma țaranilor mei. Ceva nu se lega. Dicționarelor (cel puțin celor consultate de mine!) le scăpa un lucru esențial, pentru că nu deslușeau aspectul fundamental al expresiei care îmi pune, din când în când, semne de întrebare.

Și tot dicționarele, altele, alături de cărți despre mituri, m-au luminat ceva mai târziu, când am aflat că Gaia (cu majusculă de astă dată!) sau Gee, la vechii greci era personificarea Pământului, prima divinitate care s-a născut după Chaos și care a dat naștere titanilor, apoi zeilor. (În treacăt fie spus, Hyperion, *luceafărul* eminescian totodată, era fiul Geei, întruchipând Pământul, și al lui Uranus, întruchipând cerul). Oricât ar părea de uluitor, blestemul țaranului îi chema moartea potrivnicului său, să îl ia pământul sau să îl mănânce pământul.

Știu țaranii mei mitologie? Evident că nu, o seamă dintre ei fiind chiar analfabeți. În schimb, ei trăiau încă în mitologie, o mitologie a unei uriașe culturi, care a fost și a noastră! Ei nu ar fi putut nicidecum să dea o explicație științifică termenului, dar îi păstrau și simțeau sensul nealterat, esență pură, precum în sculpturile lui Brâncuși, în care se pierd detaliile pentru a rămâne doar ideea, spiritul, nucleul care le definește. În cuvinte li s-au zidit credințele moștenite de milenii și cuvintele nu îi înșală.

Ce ispită ar fi alcătuirea unei istorii a neamului doar pe baza limbii, a celei vechi în primul rând, pornind de la o sinteză și o conexiune a dicționarelor, a studiilor de lingvistică și mitologie, a tezaurelor lingvistice pe care le avem, poate chiar ca o disciplină nouă, cu coordonate care să o ferească de speculații și de diletantismul care ne sufocă. Cu mintea de acum și cu vreo 50 de ani mai puțin, poate m-aș fi încumetat și eu. Așa, rămân doar cu punctele de suspensie...

Cuprins

<i>Notă asupra ediției</i>	5
----------------------------------	---

Mare kalhoz	7
Statul român și literatura	9
Chinurile iubirilor și poezia	11
Cine fură șase secole de scriere românească?	15
România citește!	17
Înainte, spre sec. al XVIII-lea!	19
Mediocritatea literară și succesele ei	21
Mare kalhoz!	23
1. Trecând prin știință fără să se ude	23
2. Un biet caiet-vocabular	25
3. <i>De la Nistru pân' la Tisa</i>	27
<i>Mici de zile, mari de patimi</i>	29
Spiritul obiectiv și onestitatea criticii literare	31
<i>Istoria literaturii române</i> de la Oranki	33
Diaspora regăsirii de sine	35
Presă astristă	37
„Pământul” care l-a născut pe Coșbuc	39
Ce poate literatura	42
Omul anacronic	44
Modernitate și identitate	46
O amintire	49
Mai frumoși decât alții	52
Oasele vechilor cărturari	54
Conotații la Centenar	56
Gust amar	58

Transparență și opacitate	60
Procese verbale confuze	62
„Și să-mi spui, dragă mamă, ce mai face puiul nostru, ăl de dibol.”	66
Literatură și rezistență	68
Deiu	70
„Mult e dulce și frumoasă...”	72
Niculae Gheran	74
Ploi și stele de noiembrie	76
Bădiucu	78
Zburătorul	80
Ce rău v-a făcut Școala Ardeleană?	82
Declarația Brâncuși	84
O poveste despre fericire	86
Rebuturi!	88
Eu și Messi	91
Machedonii la catedră și dincolo de ea	93
Un poet al formelor	102
Eu și Messi	104
LAUDATIO la conferirea titlului de Cetățean de onoare al Județului Bistrița-Năsăud lui Niculae Gheran	106
Era într-o vară... ..	111
Notății despre actualitatea criticii lovinesciene	115
Dulcea povară	119
Despre poezia religioasă	122
Lupii tineri	126
Opțiunea pentru roman	129
O spovedanie	132
O sudalmă	135

Statul român și literatura

Se întâmplă să asistăm nu de puține ori la manifestări literare, fie ele și de bună calitate, susținute financiar din bani publici, cum este de altfel firesc. Arta, inclusiv cea literară, este creatoare de valori estetice și, ca să poată fi produse, e nevoie de investiție, în folosul eternilor săi consumatori. În schimb, nefiresc este ca oamenii care decid cheltuielile să se erijeze în judecători și evaluatori ai valorilor literare. Fenomenul nu este de azi, de ieri, ci e cronicizat de multă vreme, definind astfel o dimensiune regretabilă a vieții culturale românești.

Așa se face că în 1912, revista *Flacăra*, condusă de Constantin Banu, la puțină vreme de la prima sa apariție (1911), iniția o anchetă cu tema *Statul și literatura*. Nu sunt neașteptate răspunsurile unor importanți oameni de cultură, precum profesorul Pompiliu Eliade (1869-1914), cu remarcabile studii asupra culturii franceze (avea și un doctorat la Sorbona!) și cu influențe notabile asupra spiritualității românești. El afirmă, printre altele: „Statul poate și, mai mult, *nu poate* să se amestece în propășirea artelor: poate, materialicește, poate ca autoritate; nu prea poate, sufletește, ca competență, ca pricepere, din pricina îndrumării mentalității sale firești. Pentru aceasta nu are pregătirea trebuincioasă, aceasta nu e meseria lui propriu-zisă. Răul pe care-l poate face, amestecându-se greșit, e mai mare decât ni-l putem închipui în deobște.” (*Flacăra*, 19 mai, 1912).

În schimb, neașteptat în luciditatea sa este răspunsul dat de Tache Ionescu (1858-1922), proeminent om politic, fondator al

Partidului Conservator Democrat (1908), excelent orator (ca mai toți politicienii acelor timpuri!), ministru în mai multe guverne, dar și prim-ministru (1921- 1922). Acesta afirmă tranșant: „Deși Statul, în genere, alege rău, și, prin urmare, solitudinea lui va merge mai des la artiștii de mâna a doua, ori chiar de a treia, totuși solitudinea Statului ajută producțiunea artistică.” (*Flacăra*, 10 martie, 1912) Spirit pragmatic, acesta face și precizarea modalităților în care alocările bugetare pot sprijini dezvoltarea artelor: „Statul nu poate să dea decât bani. De exemplu: Va întrebuința bibliotecile publice ca să cumpere scrierile de valoare, clădirile publice pentru ca să pună întrânsele picturile de valoare, piețele și grădinile pentru statuile de valoare etc. Gloria nu o poate da Statul, fiindcă nimeni nu va lua niciodată aprobarea oficială drept o dovadă de merit.” (*Ibid.*) Tache Ionescu nu ezită să amintească și abuzurile care se fac de către decidenții politici.

Ar putea să spună cineva că ancheta revistei *Flacăra* de acum mai bine de o sută de ani nu este și una actuală? Nu prea cred. Avem și azi personaje din sfera puterii care consideră că o anumită poziție socială le dă – prin ce minune!? - și capacitatea de a emite judecăți valabile în spațiul valorilor culturale. Aspectul ar putea fi de neglijat dacă aceasta nu ar avea consecințe, dacă nu ar însemna în același timp și o protecție a nonvalorilor sau a valorilor de mâna a doua sau a treia, cum se spune mai sus.

Nu ar fi rău ca personajele situate în poziții ierarhice de vârf, amatori de verdicte în universul generos al culturii, să știe că literatura își generează propriul sistem de evaluare, profesionalizat. Dar într-o societate în care Mitică de la Ligă, din când în când, este și critic literar, lucrurile sunt mai complicate...

octombrie 2016

Chinurile iubirilor și poezia

(I)

Iubirea mută munții, se zice. Nu avem cum să contestăm puterea sentimentului, confirmată atât de des în istoria omenirii. Când este vorba de poezie însă, pe lângă paginile antologice ale marilor creatori, abuzurile cele mai stânjenitoare inundă. Firește, totdeauna a fost la fel, dar fenomenul ia amploare o dată cu perfecționarea mijloacelor de comunicare. Sunt tot mai mulți cei care, chinuți de suferințele iubirii, cred că dacă oftează de câteva ori în versuri produc neapărat capodopere sau ajung să se vindece de dulcele venin al săgeților lui Amor. Cum lumea aceasta este destul de mare, se bucură și de admiratori care se lasă extaziați de asemenea bijuterii lirice. Nimic nu poate fi mai convingător decât exemplul.

Un aprig autor îmi oferă în dar un volum pe care îl accept cu stoicism, ba îl mai și citesc (deformație profesională!). Și iată ce mi-e dat să văd: „Dă-mi, Doamne,/ un dor de iubit,/ un dor de neuitare./ Dă-mi, Doamne, dorința,/ dă-mi, Doamne, puțința,/ să am măcar un dor/ mărunț./ Asta-mi doresc.” Iar pentru ca istoria literară să nu se zbată în căutări istovitoare, autorul face mențiunea cum că genialele versuri s-au produs la „26 februarie 2011, 17h, 58 min. Acasă.” Așadar nu la și 59 de minute, cum greșit ar putea crede posteritatea, ci la și 58 de minute fix. Și „acasă”, unde muzele și-au făcut desigur cuib. Dar poetul nostru frecventează și

localuri cunoscute pentru cozeriile scriitorilor, cu creionul și cu carnețelul în mână, se înțelege, ca să prindă inspirația fix la ora la care va trece pe acolo. Și o prinde: „Plouă/ cu lacrimi/ de dor./ Doar dor doresc// să am./ Nu uit/ să doresc/ să se oprească/ ploaia.” Și iată cum iubirile s-ar putea spăla cu ploaia! Asta dacă împricinatul nu s-ar întoarce acasă și, la orele dimineții, 8,41 fix, nu ar deveni extrem de pătimaș și pragmatic: „Cu privirea/ spre dorință/ și cu vorbă aprinsă/ de dorință/ de dragoste./ Îmi vine să pătrund/ între coapsele ei.” Bravos! Dacă ar fi spus asta mai devreme, nu tocmai spre sfârșitul volumului, cred că se putea face și economie de hârtie. Prefațatorul, pentru că tomul este și prefațat, ne avertizează că „descifrarea poemelor este numai în aparență facilă.” Cam asta gândeam și eu!

Un alt făuritor de versuri, care m-a fericit cu două volume masive și care cultivă cu mândrie versul clasic, tânjește în rime: „Doar un sărut să îmi mai dai/ Să-ți simt dulceața gurii/ C-apoi mă duc și tu rămâi/ Să dormi în podul șurii.” Poate că, dacă nu ar fi fost „gurii” din al doilea vers, ea s-ar fi culcat în casă, mai omenește. Dar, fie în casă, fie în șură, patima poetului se dezvăluie: „Am adormit înlănțuiți/ Și-am stat gură în gură/ Iar pătura ne-acoperea/ Șireată și fudulă./ Cocosul care m-a trezit/ Cânta ca un nebun/ Iar eu trezit învârtoșat/ Băgam gloanțe în tun./ Ce ploaie binecuvântată,/ Dar ce miros de fân/ Și suna scândura la pod/ Și calul cel blajin.” Bine măcar că, până la urmă, suna și calul, oricât de blajin o fi fost, spre gloria eternă a poetului nostru, care ar putea primi multe semne de simpatie de la diferite cucoane învățate să citească, dar care nu ar observa că verbele sunt la trecut. Se cuvine să precizez că volumele se bucură de prefețe elogioase, semnate de oameni care au un nume care circulă în peisajul literar. Astfel de minuni întâlnim cu sutele.

Nu mă îngrijorează ineptiile, analfabetismul poetic, primitivismul stăpânirii limbii române, pentru că sunt fenomene ale naturii, precum grindina, precum puhoaiile, cât lipsa de ținută

morală a unor confrăți care îi susțin și promovează contribuind astfel la o gravă confuzie a valorilor.

noiembrie 2016

(II)

Nu puteam încheia fugarele noastre observații asupra maladiei cu titlul de mai sus fără a lua în seamă și zbaterile poeteselor în spațiul virtual. Dar, cum un amic îmi atrăgea atenția, pe bună dreptate, că internetul este în primul rând un teren al comunicării, nicidecum unul specializat, așadar cu largi posibilități de a pescui tot ce vrei și ce nu vrei, mă voi limita, cu cuvenita discreție, doar la versurile primite de mine pe această cale, în intenția de a fi comentate și, de ce nu!, cât se poate de elogios. Ceea ce și încerc să fac, firește, în limita spațiului pe care îl am la dispoziție.

O cucoană, onorabilă de altfel, constată în versuri că divinitatea a predestinat-o să poarte crucea iubirii: „Doamne/ mă sufoc / mâinile îmi tremură glasul mă lasă/ inima bate precum/ ceasul așteptând/ binecuvântarea ta// văd crucea pe care mi-ai dăruit-o/ frumoasa cruce a iubirii.” După ce ia binecuvântarea, pentru că înțelegem că altfel nu se poate, să vedem cum își duce poetesa „crucea”: „atinge-mă gingaș și fii tandru cu mine/ sărută-mi corpul cu voluptate/ șoptește-mi la ureche că mă dorești/ fii jumătatea mea ce îmi lipsește/ de atâta timp/ doresc să fiu a ta pentru totdeauna.” Cu toate că este greu de înțeles de ce era nevoie de versuri pentru astfel de declarații patetice, să mai zăbovim în spațiul liricelor zbateri ale amorului acestei ființe care este în suferință, în speranța că vom ajunge să înțelegem de ce tocmai în poezie caută leacul: „Mergi pe o potecă, unde îți va ieși în cale/ Privirea mea directă, ce te va privi din vale.” În fața persoanei iubite va ieși privirea care – culmea inovației poeticești! – va privi!

Este „scris adânc”! Și mai departe: „Ia-mi mâna, sărut-o și mi-o încălzește/ Ce tremură întruna de dor, că te iubește (așadar mâna îl iubește!, n. n.) / Fugi după mine și prinde-mă iar în brață/ Pune-mi în sâni iasomia, sărută-i și-i răsfață.” Ei, vedeți, dacă nu ar fi fost iasomia!...

O altă autoare pune capăt unei relații din pricina diferențelor dintre noapte și zi: „Iubirea ta părea adevărată în beznă, între șoapte,/ o repetai ca pe o rugăciune în fiecare noapte,/ dar ziua următoare nimic nu dovedea prin fapte./ Așa ai pierdut în fața mea dreptul la eternitate.” Bănuim că era vară, cu nopțile foarte scurte. Cât despre „dreptul la eternitate”, mă îndoiesc că individul l-ar fi râvnit.

O altă suavă poetesă, ceva mai subtilă, menționează că scrie „în stil eminescian” când zice: „De-ai fi micuță rândunea/ eu cuibul tău aș vrea să fiu,/ să te adăpostesc....aș vrea./ să te-ncălzesc în ceas târziu!” Bietul Eminescu s-ar supăra să afle o asemenea veste. Bine că nu mai poate reacționa... În realitate, versificatoarea noastră este urmărită, mai de departe, de un slagăr al cârcimilor bucureștene de dinainte de război: „Eu aș vrea să fiu,/ Dac-ar fi să fiu.../ Eu aș vrea să fiu mătreață,/ Dac-ai fi cu părul creț;/ Dac-ai fi tu mămăligă,/ Eu vreau să fiu făcăleț.” Firește că exemplele se pot înmulți, într-o mare diversitate, cu aceeași notă comună a unui diletantism cras. Credem, totuși, că este prea destul.

Dacă lucrurile s-ar rezuma la eforturile creatorilor, nu ar fi foarte grav, pentru că le-am trece în rândurile paginilor umoristice. Comentarea lor, însă, de către condeieri cu oarecare statut, prezentarea lor ca valori poetice este o pată pe obrazul literaturii și ei sunt adevărații vinovați. Autorilor le-am spune doar că au luat o cale greșită, că ar fi bine să-și vindece amorul în alt chip. Cât despre confrății care îi promovează...

ianuarie 2017

Cine fură șase secole de scriere românească?

Este de mirare că manualele școlare sunt pline de enormități și nimeni nu suflă un cuvânt pentru a le îndrepta. Cea mai grosolană, mai abjectă și mai veninoasă minciună este aceea prin care tineretului acestei țări (și prin aceasta întregii societăți!) i se spune că noi am început să scriem românește abia din 1521, de la celebra scrisoare a lui Neacșu din Câmpulung. Se ignoră toate dovezile materiale evidente, toate documentele existente, de parcă ele ar aparține unei alte lumi, nu celei în care trăim. Se ignoră *Inscripțiile de la Basarabi-Murfatlar* din secolul al X-lea, document în slavonă, cu numeroase cuvinte în limba română, care se păstrează și care ar trebui să fie actul de naștere al scrierii în limba română, așa cum franceza are *Jurămintele de la Strasbourg*, cu un veac mai devreme. Cei interesați pot consulta, printre altele, *Dictionarul limbii române vechi (sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI)*, Editura enciclopedică română, 1974.

Este adevărat, scrisoarea cu pricina este datată și este importantă pentru istoria scrierii în limba română. Prin cursivitatea comunicării, prin fluenta limbii și bogăția limbajului, scrisoarea lui Neacșu dovedește fără tăgadă că scrierea în limba română avea la acea dată o practică îndelungată. Dovadă și faptul că, după un secol și ceva, aveam să traducem în românește, în integralitate, cea mai complexă operă a omenirii, cu stiluri și nuanțe atât de diferite

și bogate de la un capitol la altul: *Biblia (Biblia de la București, 1688)*. Doar o limbă matură în scriere putea să realizeze așa ceva.

La fel de adevărat este și faptul că a existat o vreme când mijloacele de datare a documentelor erau destul de precare, dar ea a trecut. Astăzi știm că numeroase scrieri în limba română, precum textele rotacizante, Codicele de la Ieud, numeroase documente din muzeul de la Șcheii Brașovului ș. a., sunt din perioada care este anterioară epistolei amintite. Dar manualele au rămas încremenite. Nu le-ar impresiona nici mutarea pământurilor într-o altă galaxie!

Apoi, trebuie să spunem că există și dovezi credibile ale practicării scrierii românești, chiar dacă probele materiale nu s-au păstrat sau nu au fost căutate. Așa ar fi în *Renașterea limbei românești* a lui Grigore Silași (s-au împlinit zilele trecute 120 de ani de la moartea sa), fost membru al Academiei Române, lucrare în care se afirmă că într-o bulă a papei Inocențiu IV (1243-1258) acesta scrie că „românii din Dacia încă de pe la anul 1100 d. Ch. și-ar fi tradus liturghia din slavonă în limba lor națională”. Silași face trimiteri riguroase la documente din arhivele Vaticanului, acolo unde noi se pare că nu mai cercetăm de prea multă vreme. Același cărturar amintește că un Petru, principe al Moldovei, la 1387, depune în fața regelui Poloniei jurământul de vasalitate în limba română, pentru că altă limbă nu cunoștea. Ori, jurământul, atunci ca și azi, presupunea în primul rând redactarea, forma scrisă. Trimiteri concludente se fac și la *Istoria critică a românilor* de Bogdan Petriceicu Hașdeu.

Dar noi ignorăm toate acestea și multe altele, pentru că cineva vrea să ne spună că până la 1521 am fost analfabeți. Iată cum în jur de șase secole de scriere românească sunt furate (cred că este termenul potrivit!) pe neobservate, de vreme ce generațiilor tinere acest lucru li se inoculează, în ciuda tuturor evidențelor. Monumentală fărdelege, dar și ignoranță!

februarie 2017

România citește!

Uniunea Scriitorilor din România, în prescurtare USR, este o uniune de creație care a luat ființă acum mai bine de un secol și care cuprinde scriitori profesioniști ai acestei țări. Că literatura este o componentă esențială a unei societăți, a unui popor, că definește spiritualitatea unui neam prin valorile sale durabile nu cred că este un lucru care se mai cere argumentat. Un popor fără literatură este unul lipsit de identitate, unul care nu nu poate fi luat în seamă. Iar literatura o fac scriitorii, cei care, în marea lor majoritate, fac parte din USR.

Nu aș fi găsit oportun să amintesc toate acestea dacă, nu de multă vreme, o nouă formațiune politică nu și-ar fi însușit forma abreviată a uniunii scriitoricești: Uniunea Salvați România, adică USR. Eu nu am nimic împotriva noului partid, dimpotrivă, cred că nutresc o oarecare simpatie pentru spiritul tineresc al membrilor lui, pentru curaj, îndrăzneală și dorința înnoirii. Le doresc să izbutească. În schimb, am crezut că sunt oameni care citesc și că repede au să-și dea seama că nu este nici frumos și nici moral (nu știu dacă este legal, dar aceasta nici măcar nu contează prea mult!) să subtilizezi forma prescurtată a unei importante uniuni de creație. M-am înșelat. Probabil că, fiind încă foarte tineri, nu au avut timp să citească. Se mai întâmplă! Am sperat apoi ca factori de decizie care confirmă botezul unor astfel de formațiuni politice, oameni cu carte, credeam eu în marea mea naivitate, să aibă o oarecare considerație pentru tagma scriitoricească și să împiedice într-un fel sau altul propagarea unei confuzii regretabile și ridicole în același